O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 4

2026

International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research

Volume 2 Issue 4
2026

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro jurnali

4-son
2026

Международный журнал современных научно-технических исследований

Том 2 Выпуск 4
2026

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas’ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay’ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O’zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O’zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro‘yxatidan o‘tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O‘zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© “O‘zMU Jizzax filiali” – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko‘chasi, 259-uy.

O‘ZBEKISTONDA KO‘RISHIDA NUQSONI BO‘LGAN BOLALARNI SAVODGA O‘RGATISH MASALALARINING O‘ZBEK OLIMALARI TADQIQOTLARIDA YORITILISHI

Saxatova Nafisa Miryunus qizi

Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti, tayanch doktorant.
e-mail: nafisasaxatova2@gmail.com **ORCID**: https://orcid.org/0009-0003-5600-7076

Annotatsiya.

Mazkur maqolada O‘zbekistonda ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatish masalalarining maxsus pedagogik tadqiqotlarda yoritilishi tahlil qilinadi. Ko‘rish imkoniyati cheklangan bolalarda dastlabki o‘qish va yozish ko‘nikmalarini shakllantirish, nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash, taktil va eshituv idrokidan foydalanish, multisensor yondashuvni ta’lim jarayoniga tatbiq etish kabi masalalarga alohida e’tibor qaratiladi. Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatishda individual yondashuv, korreksion-rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar va maxsus didaktik vositalardan foydalanishning o‘rni asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar, savodga o‘rgatish, tiflopedagogika, maxsus ta’lim, Brayl alifbosi, taktil idrok, eshituv idroki, multisensor yondashuv, nutqiy rivojlanish, korreksion-pedagogik faoliyat.

ОСВЕЩЕНИЕ ВОПРОСОВ ОБУЧЕНИЯ ГРАМОТЕ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ В ИССЛЕДОВАНИЯХ УЗБЕКСКИХ ЖЕНЩИН-УЧЁНЫХ

Сахатова Нафиса Мирюнус кизи

Национальный педагогический университет Узбекистана имени Низами, докторант базовой докторантуры (PhD).

Аннотация.

В данной статье анализируется освещение вопросов обучения грамоте детей с нарушениями зрения в Узбекистане в специальных педагогических исследованиях. Особое внимание уделяется формированию первоначальных навыков чтения и письма у детей с ограниченными зрительными возможностями, поддержке речевого развития, использованию тактильного и слухового восприятия, а также внедрению мультисенсорного подхода в образовательный процесс. Обосновывается роль индивидуального подхода, коррекционно-развивающих занятий и специальных дидактических средств в обучении грамоте детей с нарушениями зрения.

Ключевые слова: дети с нарушениями зрения, обучение грамоте, тифлопедагогика, специальное образование, азбука Брайля, тактильное восприятие, слуховое восприятие, мультисенсорный подход, речевое развитие, коррекционно-педагогическая деятельность.

ISSUES OF LITERACY EDUCATION FOR CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENTS IN UZBEKISTAN AS REFLECTED IN THE RESEARCH OF UZBEK WOMEN SCHOLARS

Saxatova Nafisa Miryunus qizi

Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan, PhD Student.

Abstract.

This article analyzes how issues related to literacy education for children with visual impairments in Uzbekistan are addressed in special education research. Particular attention is paid to developing initial reading and writing skills in children with visual impairments, supporting speech development, utilizing tactile and auditory perception, and integrating a multisensory approach into the educational process. The article substantiates the importance of individualized approaches, corrective and developmental activities, and specialized didactic tools in teaching literacy to children with visual impairments.

Keywords: children with visual impairments, literacy education, typhlopedagogy,

special education, Braille alphabet, tactile perception, auditory perception, multisensory approach, speech development, corrective pedagogical activities.

Kirish. Ta’lim tizimida har bir bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olish, uning bilim olishga bo‘lgan ehtiyojini qondirish va mustaqil rivojlanishi uchun zarur pedagogik sharoitlarni yaratish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni ta’limga tayyorlash va ularda dastlabki savod ko‘nikmalarini shakllantirish maxsus pedagogikaning o‘ziga xos yondashuvlarini talab etadi. Chunki savodga o‘rgatish jarayoni faqat harflarni tanish, tovushlarni farqlash yoki so‘zlarni o‘qish bilan cheklanmaydi. Ushbu jarayonda bolaning og‘zaki nutqi, fonematik eshituv qobiliyati, taktil sezgilari, fazoviy tasavvurlari, xotirasi, diqqati va mustaqil faoliyat ko‘nikmalari ham o‘zaro bog‘liq holda rivojlanadi.

Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning ta’limiy ehtiyojlari ko‘rish qobiliyatining saqlanganlik darajasi, nuqsonning kelib chiqish vaqti, bolaning yosh xususiyatlari hamda mavjud individual imkoniyatlariga qarab farqlanadi. Zaif ko‘ruvchi bolalar uchun yiriklashtirilgan shrift, kontrastli tasvirlar, moslashtirilgan bosma materiallar va qulay yoritish sharoitlari muhim bo‘lishi mumkin. Ko‘zi ojiz bolalarda esa taktil idrok, eshituv orqali axborot olish va Brayl yozuvi asosida savodxonlikni shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Shu sababli barcha bolalarga bir xil metodikani qo‘llash o‘rniga, ularning individual imkoniyatlariga mos ta’lim usullarini tanlash zarur.

Savodga o‘rgatishning dastlabki bosqichida bolaning nutqiy tajribasi va tovushlarni anglash qobiliyati muhim o‘rin tutadi. Bola tovush va so‘zlar o‘rtasidagi munosabatni tushunishi, nutq tovushlarini farqlashi, so‘zning tarkibiy qismlarini anglay boshlashi hamda ularni yozma belgilar bilan bog‘lay olishi kerak. Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda bu ko‘nikmalarni shakllantirish jarayoni ko‘rish orqali olinadigan axborotning cheklanganligi sababli maxsus tashkil etilgan pedagogik faoliyatni talab qiladi. Bunda predmetlarni ushlab ko‘rish, ularning shakli va tuzilishini paypaslash, tovushlarni tinglash, og‘zaki tavsiflarni tushunish va amaliy harakatlar orqali o‘rganish imkoniyatlaridan foydalaniladi.

O‘zbekistonda ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni o‘qitish va tarbiyalash masalalari maxsus pedagogika, maktabgacha ta’lim hamda logopedik yordam yo‘nalishlarida yoritib kelinmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatish masalalarini o‘rganishda, avvalo, ushbu jarayonning pedagogik, psixologik va korreksion jihatlarini o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilish zarur. Maxsus ta’lim sharoitida savodxonlikni shakllantirish bolaning faqat yozma belgilarni o‘zlashtirishiga emas, balki axborotni qabul qilish, uni anglash, xotirada saqlash va amaliy faoliyatda qo‘llash imkoniyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Shu jihatdan O‘zbekiston olimlarining ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni o‘qitish, ularning nutqini rivojlantirish va savodga tayyorlashga doir ishlari mavzuning nazariy hamda amaliy asoslarini yoritishda muhim manba bo‘la oladi.

Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatish masalasini chuqurroq anglash uchun ushbu yo‘nalishda amalga oshirilgan mahalliy va xorijiy ilmiy izlanishlarni qiyosiy o‘rganish zarur. Bunda savodxonlikni shakllantirishning tarixiy asoslari, lingvodidaktik xususiyatlari, Brayl tizimidan foydalanish metodikasi hamda bolaning individual sensor imkoniyatlarini hisobga olish masalalari o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqilishi lozim.

O‘zbekistonda ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarga ta’lim berish tizimining shakllanishi va rivojlanishi masalasi Zuxra Kabulovaning “Problems and Solutions in the Field of Special Education for Blind Children in Uzbekistan in 1925–1990” nomli maqolasida yoritilgan. Muallif 1925–1990-yillar davomida ko‘zi ojiz bolalar uchun maxsus ta’lim muassasalarining tashkil etilishi, ta’limiy resurslar bilan ta’minlashdagi muammolar va tiflopedagogik metodikalarning rivojlanishini tahlil qiladi. Mazkur tarixiy tahlil maxsus ta’limning rivojlanishi faqat ta’lim muassasalarining ochilishi bilan cheklanmaganini, balki maxsus o‘quv materiallari, Brayl yozuviga asoslangan darsliklar va pedagogik metodikalarni ishlab chiqish bilan ham chambarchas bog‘liq bo‘lganini ko‘rsatadi. Ushbu manbaning mazkur maqola uchun ahamiyati shundaki, u savod o‘rgatish metodikasining rivojlanishini tarixiy va tashkiliy sharoitlardan ajratmagan holda o‘rganish imkonini beradi. Biroq tarixiy davrga oid ushbu maqola savod o‘rgatishning zamonaviy metodikasini bevosita tajriba asosida tekshiruvchi tadqiqot emas, balki maxsus ta’lim tizimining shakllanishini tushuntiruvchi manba sifatida qaralishi lozim.

Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatish metodikasining nazariy va amaliy asoslari Sunnatilla Dangalovning tadqiqotlarida batafsil o‘rganilgan. Tadqiqotning muhim jihati shundaki, unda savod o‘rgatish jarayoni lingvodidaktik, korreksion-pedagogik va sensor rivojlanish bilan bog‘liq masalalar birligida tahlil qilingan. Muallif ko‘rish imkoniyatining cheklanganligini hisobga olgan holda fonematik idrok, tovush va harf munosabati, so‘z tarkibini analiz va sintez qilish, Brayl tizimida o‘qish va yozish ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratadi. Tadqiqotda Toshkent, Buxoro, Samarqand, Qashqadaryo, Namangan va Jizzax hududlaridagi “Nurli maskan” ixtisoslashtirilgan maktab-internatlaridan jami 122 nafar boshlang‘ich sinf o‘quvchisi tajriba-sinov ishlariga jalb etilgani qayd etilgan. Bu holat mazkur tadqiqotning amaliy yo‘nalishini va savod o‘rgatish metodikasini takomillashtirishga qaratilganligini ko‘rsatadi.

Brayl alifbosini bosqichma-bosqich o‘rgatish masalasi ham mazkur yo‘nalishdagi ilmiy izlanishlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Nafisa Saxatovaning “Boshlang‘ich sinfda ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni o‘qish va yozishga o‘rgatishda Brayl alifbosini bosqichma-bosqich o‘rgatishning yutuqlari” nomli maqolasida Brayl tizimini izchil, tizimli va differensial yondashuv asosida o‘rgatishning nazariy hamda amaliy jihatlari tahlil qilingan. Muallif mazkur

jarayonda taktil sezgirlik, nutqiy rivojlanish va mustaqil ta’lim ko‘nikmalariga e’tibor qaratadi. Ushbu ishning ilmiy ahamiyati Brayl alifbosini o‘zlashtirishni alohida harflarni yodlash bilan cheklamasdan, bosqichma-bosqich shakllantiriladigan o‘qish va yozish ko‘nikmalari majmuasi sifatida ko‘rib chiqishida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, maqolada keltirilgan qarashlarni baholashda nazariy tahlil, metodik tavsiyalar va empirik tajriba natijalarini bir-biridan farqlash zarur.

Xalqaro ilmiy adabiyotlarda ham bolalik davridagi ko‘rish buzilishining o‘qish va savodxonlikka ta’siri alohida tadqiqot yo‘nalishi sifatida o‘rganilgan. “A Systematic Review of the Impact of Childhood Vision Impairment on Reading and Literacy in Education” nomli tizimli sharhda bolalarda ko‘rish buzilishi va ta’lim jarayonidagi o‘qish-savodxonlik ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi munosabatni o‘rgangan ilmiy ishlar tahlil qilingan. Sharh mualliflari dastlab aniqlangan 1262 ta maqoladan tanlash mezonlari asosida 61 ta ishni to‘liq ko‘rib chiqqan va yakunda yettita tadqiqotni tahlilga kiritgan. Mualliflar tadqiqotlar metodologiyasi va savodxonlikni baholash usullari turlicha bo‘lgani sababli natijalarni bevosita o‘zaro taqqoslash imkoniyati cheklanganini ta’kidlaydilar. Ushbu xulosa ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning savodxonligini o‘rganishda yagona baholash mezonlarini qo‘llash, bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olish va metodik natijalarni ishonchli dalillar asosida tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi.

UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan inklyuziv ta’limga oid metodik qo‘llanmalarda ham ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning ta’limiy ehtiyojlarini aniqlash, moslashtirilgan o‘quv materiallaridan foydalanish, pedagoglar va ota-onalar hamkorligini yo‘lga qo‘yish masalalariga e’tibor beriladi. Ushbu tavsiyalarning muhim jihati shundaki, ta’lim sharoitlarini moslashtirish bolaning nuqsoni haqidagi umumiy tavsif bilangina belgilanmaydi. Ko‘rish qobiliyatining saqlanganlik darajasi, nuqsonning qachon yuzaga kelgani, bolaning avvalgi tajribasi va mavjud yordam imkoniyatlari ham hisobga olinishi kerak. Bu yondashuv ko‘zi ojiz bolalar uchun Brayl tizimidan, zaif ko‘ruvchi bolalar uchun esa individual ehtiyojlarga mos bosma materiallar, kontrastli tasvirlar va boshqa yordamchi vositalardan foydalanishni asoslaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada ilmiy-pedagogik manbalarni o‘rganish, qiyosiy tahlil, mazmuniy tahlil va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Manbalarda ko‘tarilgan masalalar savod o‘rgatishning maqsadi, metodik vositalari, sensor va nutqiy rivojlanish bilan aloqasi hamda maxsus pedagogik sharoitlar nuqtayi nazaridan qiyoslandi. Tadqiqot doirasida manbalarda bevosita bayon etilgan qarashlar bilan maqola muallifining tahliliy umumlashtirishlari farqlandi. Shu sababli quyida keltirilgan metodik xulosalar manbalarning mazmuniy tahliliga asoslangan bo‘lib, ular mustaqil tajriba-sinov natijalari sifatida talqin etilmaydi.

NATIJALAR

Ilmiy manbalar tahlili ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatish jarayonida bolaning individual imkoniyatlarini aniqlash va shu asosda ta’lim mazmunini moslashtirish zarurligini ko‘rsatadi. Savod o‘rgatishning boshlang‘ich bosqichida bolaning nutqiy rivojlanish darajasi, tovushlarni farqlash qobiliyati, taktil sezgirligi, predmetlarning shakllarini idrok etishi, xotirasi va diqqatini hisobga olish muhimdir. Ushbu xususiyatlarni e’tiborga olish pedagogga o‘quv materialining murakkablik darajasini, mashqlar ketma-ketligini va ta’lim vositalarini to‘g‘ri tanlash imkonini beradi.

Tadqiqotlarda aks etgan multisensor va korreksion-pedagogik yondashuvlar savod o‘rgatish jarayonida bolaning mavjud sezgi imkoniyatlaridan maqsadli foydalanish masalasining dolzarbligini oshiradi. Masalan, harfni o‘rganish jarayonida uning tovush qiymatini og‘zaki talaffuz orqali mustahkamlash, mos predmetni paypaslab aniqlash va tegishli tovush bilan bog‘lash kabi mashqlar qo‘llanishi mumkin. Bunday faoliyatda har bir mashq aniq pedagogik maqsadga ega bo‘lishi, bolaning yoshiga va individual ehtiyojlariga mos kelishi zarur. Ko‘zi ojiz bolalar bilan ishlashda Brayl yozuviga tayyorlash va uni o‘zlashtirishga oid mashqlar, taktil farqlash, barmoqlar harakatini muvofiqlashtirish hamda satr bo‘ylab yo‘nalishni aniqlash kabi ko‘nikmalar muhim o‘rin tutadi. Zaif ko‘ruvchi bolalar uchun esa ko‘rish imkoniyatlariga moslashtirilgan bosma materiallar va zarur hollarda taktil vositalar qo‘llanadi.

Bu yerda bir muhim metodik farqni hisobga olish lozim: ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan barcha bolalar uchun faqat bitta savod o‘rgatish tizimini qo‘llash to‘g‘ri emas. Brayl yozuvi ko‘zi ojiz bolalar uchun muhim yozma savodxonlik vositasi hisoblanadi, biroq zaif ko‘ruvchi bolalarning ayrimlari moslashtirilgan bosma yozuvdan foydalanishi mumkin. Shuning uchun ta’lim vositalarini tanlashda bolaning funksional ko‘rish imkoniyatlari, mutaxassislar tavsiyalari va ta’limiy ehtiyojlari hisobga olinishi lozim. Ushbu farqlash savod o‘rgatish metodikasini amaliy jihatdan samarali tashkil etishning zarur shartlaridan biridir.

Halima Rajabovaning maxsus maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatiga oid maqolasi savodga tayyorgarlik jarayonini kengroq pedagogik muhit bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqish imkonini beradi. Bolaning savodxonlikka tayyorligi faqat maxsus mashg‘ulotlar natijasida emas, balki kundalik muloqot, predmetlar bilan faol munosabat, o‘yin, tinglash va og‘zaki hikoya qilish orqali ham shakllanadi. Shu sababli tarbiyachi, maxsus pedagog, logoped va oila o‘rtasidagi hamkorlikni izchil tashkil etish muhimdir. Masalan, mashg‘ulotda o‘rganilgan predmet nomlarini kundalik hayotda takrorlash, predmetning xususiyatlarini so‘z bilan ifodalash, tovushlarni eshitish va farqlashga oid o‘yinlarni tashkil etish bolaning o‘rgangan bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

Rajabovaning logopedik ishga bag‘ishlangan maqolasi esa savod o‘rgatishda nutqiy tayyorgarlik masalasiga alohida e’tibor qaratish zarurligini ko‘rsatadi. O‘qish va yozishni o‘zlashtirish bolaning so‘z boyligi, tovushlarni farqlash, so‘zning

ma’nosini anglash va og‘zaki nutqda fikrni izchil ifodalash qobiliyatlari bilan chambarchas bog‘liq. Shu nuqtayi nazardan, savod o‘rgatish mashg‘ulotlarida predmetlarni nomlash, ularning belgi va xususiyatlarini taqqoslash, tovush tarkibiga e’tibor qaratish, qisqa gaplar tuzish va eshitilgan matn mazmunini qayta bayon qilish kabi faoliyatlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bunday ishlar bolaning yozma nutqni o‘zlashtirishiga zamin yaratadi.

Tahlil natijasida savod o‘rgatish jarayonini tashkil etishda quyidagi metodik yo‘nalishlarning muhimligi aniqlandi. Birinchidan, o‘quv materialini bolaning individual sensor imkoniyatlariga moslashtirish lozim. Ikkinchidan, tovush, so‘z va yozma belgi o‘rtasidagi bog‘lanishni izchil shakllantirish zarur. Uchinchidan, taktil va eshituv idrokini rivojlantirish mashqlarini nutqiy faoliyat bilan birgalikda tashkil etish kerak. To‘rtinchidan, ta’limiy vazifalarni oddiydan murakkabga qarab bosqichma-bosqich amalga oshirish muhimdir. Beshinchidan, bolaning mustaqil bajaradigan harakatlarini ko‘paytirish, uning muvaffaqiyatlarini muntazam kuzatish va zarur hollarda metodikani qayta moslashtirish talab etiladi.

MUHOKAMA

O‘zbekistonda ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatish masalasiga oid ilmiy izlanishlarni muhokama qilish, avvalo, ushbu yo‘nalishda shakllangan ilmiy qarashlarning mazmuni, tadqiqotlarda qo‘llangan yondashuvlar va ularning o‘zaro uzviyligini aniqlashni taqozo etadi. O‘rganilgan manbalar mazkur masalaning maxsus pedagogikaning birgina yo‘nalishi bilan cheklanmasligini, balki pedagogik, psixologik, lingvodidaktik va tashkiliy jihatlarni qamrab olishini ko‘rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, mahalliy olimlarning ilmiy ishlari ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning ta’lim jarayonini tashkil etish, ularning rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish va pedagogik yordam mazmunini belgilashga doir qarashlarni o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sunnatilla Dangalovning savod o‘rgatish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan tadqiqoti mavzuning amaliy va metodik jihatlarini muhokama qilish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Tadqiqotda turli hududlardagi ixtisoslashtirilgan maktab-internatlarda tahsil olayotgan 122 nafar boshlang‘ich sinf o‘quvchisi tajriba-sinov ishlariga jalb etilgani qayd etilgan. Mazkur ma’lumot tadqiqotning muayyan ta’lim muassasalari doirasidan kengroq qamrovga ega ekanini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, ishtirokchilar sonining o‘zi metodikaning samaradorligi haqida yakuniy xulosa chiqarish uchun yetarli emas. Bunday xulosani asoslashda tajriba-sinovning tashkil etilishi, baholash mezonlari, boshlang‘ich va yakuniy ko‘rsatkichlar hamda olingan natijalarning tahlili hisobga olinishi kerak. Demak, mazkur tadqiqotning ilmiy ahamiyatini baholashda uning qamrovi bilan bir qatorda, natijalarni asoslash usullarini ham ko‘rib chiqish zarur.

Halima Rajabovaning maxsus maktabgacha ta’lim muassasalari faoliyati hamda ko‘zi ojiz bolalar bilan olib boriladigan logopedik ishlarga oid maqolalari mavzuni kengroq pedagogik muhit bilan bog‘liq holda tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu ishlarda ko‘rib chiqilgan masalalar savodxonlikka tayyorgarlikning faqat alohida mashg‘ulotlar doirasida emas, balki bolaning kundalik ta’limiy faoliyati va muloqot muhiti bilan aloqadorligini o‘rganish uchun ahamiyatlidir. Mazkur qarashlarni muhokama qilishda maktabgacha ta’lim tashkiloti, maxsus pedagog va logoped faoliyatining o‘zaro muvofiqligi, shuningdek, oila bilan hamkorlikning ta’lim jarayonidagi o‘rni e’tiborga olinadi. Biroq bu omillarning amaliy samaradorligini to‘liq baholash uchun ularning bolalarning savodxonlikka tayyorgarlik ko‘rsatkichlari bilan bog‘liqligini maxsus tashkil etilgan tadqiqotlar orqali tekshirish zarur.

UNESCOning inklyuziv ta’limga oid tavsiyalari bilan tanishish mavzuni ta’lim muhitini tashkil etish nuqtayi nazaridan muhokama qilishga yordam beradi. Bunda ta’limiy sharoitlarni moslashtirish masalasi umumiy tavsiyalarni qo‘llash bilangina cheklanmaydi, balki muayyan bolaning ehtiyojlari va mavjud imkoniyatlarini aniqlashni ham talab qiladi. Xalqaro tavsiyalarni milliy pedagogik amaliyot bilan bog‘liq holda tahlil qilishda ularning mahalliy sharoitga mosligi, maxsus ta’lim muassasalarining imkoniyatlari va pedagoglarning metodik tayyorgarligi kabi omillarni hisobga olish lozim. Bu yondashuv xalqaro tajribani to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirishdan ko‘ra, uning ilmiy asoslarini o‘rganish va amaliyot uchun mos jihatlarini aniqlash zarurligini ko‘rsatadi.

Muhokama qilingan manbalar O‘zbekistonda ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatish masalasi turli ilmiy yo‘nalishlarda o‘rganib kelinayotganini ko‘rsatadi. Mahalliy tadqiqotlarning mazmuni, xalqaro ilmiy qarashlar va inklyuziv ta’limga oid tavsiyalarni qiyosiy tahlil qilish mazkur sohadagi ilmiy izlanishlarning o‘zaro bog‘liqligini ochib berishga imkon yaratadi. Shu bilan birga, mavjud adabiyotlar asosida shakllantirilgan umumlashtirishlarni amaliy samaradorlikning bevosita isboti sifatida qabul qilmaslik lozim. Keyingi bosqichda metodik yondashuvlarni tajriba asosida tekshirish, baholash mezonlarini takomillashtirish va tadqiqot natijalarini tizimli qiyoslash ushbu yo‘nalishning ilmiy-metodik asoslarini yanada rivojlantirishga yordam beradi.

XULOSA

O‘zbekistonda ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatish masalasiga bag‘ishlangan ilmiy izlanishlar tahlili mazkur yo‘nalishning maxsus pedagogika doirasida turli nazariy va amaliy jihatlardan o‘rganilganini ko‘rsatadi. Mahalliy olimlarning ilmiy ishlari hamda xorijiy tadqiqotlarni qiyosiy o‘rganish orqali mavzuning ilmiy asoslari, mavjud yondashuvlarning o‘ziga xos xususiyatlari va kelgusida chuqurroq tadqiq etishni talab qiladigan masalalar aniqlandi.

O‘rganilgan manbalar mazmuni shuni ko‘rsatadiki, mazkur yo‘nalishdagi ilmiy izlanishlar savodxonlikni shakllantirishga oid metodik masalalar, maxsus ta’lim muassasalari faoliyati, maktabgacha yoshdagi bolalarni ta’limga tayyorlash va nutqiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash kabi turli yo‘nalishlarni qamrab oladi. Ushbu tadqiqotlarni o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilish mavzuning murakkab va ko‘p qirrali xususiyatini anglash, alohida ilmiy qarashlarning umumiy

muammo doirasidagi o‘rnini belgilash imkonini beradi. Shu bilan birga, ilmiy manbalarda keltirilgan nazariy xulosalar, metodik tavsiyalar va tajriba natijalarini farqlash ularning ilmiy ahamiyatini xolis baholash uchun muhimdir.

Tahlil natijalari mazkur sohada mavjud ilmiy ishlanmalarni o‘zaro qiyoslash, metodik yondashuvlarning samaradorligini tekshirish va ta’limiy natijalarni baholash mezonlarini takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, turli yosh bosqichlarida savodxonlik ko‘nikmalarining rivojlanishini izchil o‘rganish, ilmiy tavsiyalarning amaliyotda qo‘llanish imkoniyatlarini aniqlash hamda mahalliy tajribani xalqaro ilmiy yondashuvlar bilan qiyoslash kelgusidagi tadqiqotlar uchun muhim ahamiyatga ega.

Shunday qilib, ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatish bo‘yicha ilmiy izlanishlarni tizimli o‘rganish va umumlashtirish maxsus pedagogika sohasidagi mavjud bilimlarni chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlarning metodologik asoslarini mustahkamlash, mavjud metodik ishlanmalarni ilmiy mezonlar asosida baholash va amaliyotga yo‘naltirilgan tavsiyalarni ishlab chiqish O‘zbekistonda mazkur sohaning ilmiy-metodik rivojlanishiga munosib hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Saxatova N. M. Maktabgacha yoshdagi ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatishning pedagogik imkoniyatlari // Inter Education & Global Study. – 2025. – Vol. 3, № 3. – B. 705–711. – DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15178070.

2. Saxatova N. M. Maktabgacha yoshdagi ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatishning korreksion-pedagogik modeli // Maktabgacha va maktab ta’limi. – 2025. – Vol. 3, № 12. – DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18105697.

3. Rajabova H. Sh. Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun maktabgacha tarbiya muassasalari faoliyati // Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture. – 2023. – Vol. 3, № 2. – B. 51–56. – DOI: https://doi.org/10.37547/ejsspc-v03-i02-p1-10.

4. Rajabova H. Sh. Ko‘zi ojiz bolalar bilan olib boriladigan logopedik ishning o‘ziga xos xususiyatlari // Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture. – 2023. – Vol. 3, № 2. – B. 44–50. – DOI: https://doi.org/10.37547/ejsspc-v03-i02-p1-9.

5. Dangalov S. M. Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni savodga o‘rgatish metodikasini takomillashtirish: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Chirchiq, 2026.

6. Kabulova Z. Problems and Solutions in the Field of Special Education for Blind Children in Uzbekistan in 1925–1990 // Oriental Journal of Social Sciences. – 2025. – P. 43–49.

7. Saxatova N. M. Boshlang‘ich sinfda ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni o‘qish va yozishga o‘rgatishda Brayl alifbosini bosqichma-bosqich o‘rgatishning yutuqlari // Science Time. – 2026. – Vol. 4, № 2. – B. 534–540. – DOI: https://doi.org/10.66345/stj.v4i2.5088.

8. A Systematic Review of the Impact of Childhood Vision Impairment on Reading and Literacy in Education // Journal of Optometry. – 2024. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.optom.2023.100495.

9. UNESCO. Towards Inclusive Education for Children with Disabilities: A Guideline. – Bangkok: UNESCO, 2009.